
КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА ТА ПРАГМАТИКА

Отримано: 10 квітня 2025 р.

Прорецензовано: 25 червня 2025 р.

Прийнято до друку: 1 липня 2025 р.

email: oleh.demenchuk@rshu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3218-6693>

DOI: [https://doi.org/10.25264/2519-2558-2025-26\(94\)-11-16](https://doi.org/10.25264/2519-2558-2025-26(94)-11-16)

Деменчук О. В. Семантична деривація дієслів емісії запаху: лексико-типологічний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2025. Вип. 26(94). С. 11–16.

УДК: 81'373

Деменчук Олег Володимирович,
доктор філологічних наук, професор,
Рівненський державний гуманітарний університет

СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ДІЄСЛІВ ЕМІСІЇ ЗАПАХУ: ЛЕКСИКО-ТИПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Моделювання семантики мовних одиниць покликане виявити структури репрезентації знань, що відображають особливості національно-мовної картини світу, специфіку етнічного менталітету, універсальні та унікальні характеристики предметно-пізнавальної діяльності представників різних мовних спільнот. З цього погляду моделювання семантики стає важливим інструментом міжмовних (зіставно-типологічних) досліджень, оскільки дає можливість з'ясувати характерні способи кодування і частку розподілу інформації в семантиці мовних одиниць споріднених і неспоріднених мов. Семантична деривація є одним з аспектів, який розкриває динамічну природу мовної одиниці. Як динамічне явище семантична деривація осмислюється в аспекті моделей семантичних змін, які відтворюють стратегії семантичного розвитку мовної одиниці. У статті схарактеризовано особливості семантичної деривації дієслів емісії запаху в германських (англійська, німецька) та романських (французька) мовах. Семантична деривація підкласу дієслівних номінацій виявляє ознаки похідності ситуативного типу, що передбачає розширення в аспекті змін характеристик учасників вихідного концепту ситуації. Динаміка розвитку семантичної парадигми дієслів емісії запаху засвідчує регулярний характер змін, виявляючи розширення вихідного концепту ситуації до меж семантики предикатів вияву набутої властивості (на основі зміни складу або статусу учасників ситуації), вияву супутньої властивості (на основі зміни позиційної характеристики учасника ситуації) та вияву набутої ознаки (на основі зміни категоріальної ознаки учасника ситуації).

Ключові слова: стратегія, модель, семантична деривація, дієслова емісії запаху, учасники ситуації, концепт ситуації.

Oleh Demenchuk,
Doctor of Philology, Professor,
Rivne State University of Humanities

SEMANTIC DERIVATION OF VERBS OF SMELL EMISSION: LEXICO-TYPOLOGICAL ASPECT

Semantics modelling is thought to reveal not only the conceptual entities that underlie the contents of a linguistic item or a class of linguistic items but also those areas of language cognition that represent the national worldview, the specificities of ethnic mentality, and the characteristics of cognitive abilities which belong to different linguistic communities. Seen from this perspective, semantic modelling acquires significance for cross-linguistic (either contrastive or typological) studies, as it offers methods to decipher the peculiar manners in which the semantics of a linguistic item encodes and distributes information on a certain situation in both related and non-related languages. Semantic derivation is one of the aspects that reveals the dynamic potential of lexical items, discovers the mechanisms and strategies of lexical items' extensions, displays the semantic associations that underlie the development of semantic paradigms of lexical items, etc. The article focuses on the semantic derivation of verbs of smell emission in the Germanic (English, German) and Romance (French) languages. Semantic derivation of verbal denominations is supposed to be realized simultaneously with a situation concept extension. The extension of the concept is determined by the changes the participants undergo within the source-to-target-situation transitions (shifts). The development of the semantic paradigm construed by the English, German, and French verbs of smell emission suggests the regular way of the changes, revealing the extension of the source situation concept towards the boundaries of the predicates of the acquired (based on the changes of the participants' structure and status), concurrent (based on the changes of the participants' position), and categorial (based on the changes of the participants' categorial features) states.

Keywords: strategy, semantic derivation, verbs of smell emission, situation participants, situation concept.

Семантична деривація є одним з аспектів, який виявляє динамічний потенціал семантики лексичної одиниці, розкриває механізми і стратегії розширення концепту ситуації – лексичного відображення певного фрагмента дійсності. В аспекті ситуативної природи похідності розширення концепту ситуації враховує зміни характеристик актантів: учасники ситуації можуть змінювати свій склад, тип, ранг, статус тощо. Критерієм зміни зазначених параметрів слугує певна альтернатива щодо опозиції учасників вихідної ситуації до учасників цільової ситуації в аспекті їхніх рольових, референційних, прагматичних тощо характеристик.

Як теоретичний конструкт (модель) семантична деривація відображає специфіку природи людського знання, закономірності пізнавальної діяльності людини, особливості її мисленнєвих стратегій. Обґрунтування когнітивних (у широкому сенсі) стратегій людини передбачає залучення до аналізу тих сегментів словникового складу мови, які покликані розкрити природу універсальних «когнітивних категорій» (Jackendoff, 1986), з-поміж яких **лексика емісії запаху** (terms of smell emission) – семантичний клас слів, які позначають ситуацію виділення запаху об'єктом сприйняття, пор. англ. *smell* «to exhale or emit the odour of something»: *One of the men already smells of sherry* (OED); нім. *riechen* «einen bestimmten Geruch verbreiten»: *Er roch nach Alkohol* (DUDEN); фр. *sentir* «exhaler, répandre (une odeur)»: *Ce fromage sent fort* (CNRTL) і т. ін.

Актуальність обраної теми зумовлена тенденцією до поглибленого вивчення динаміки лексико-семантичної системи, що пов'язано з усвідомленням і визнанням факту функціональної та когнітивної природи людської мови.

Як **об'єкт лінгвістичного дослідження** лексику емісії запаху виокремлено в межах тематичних класів каузації (Rothmayr, 2009: 160) та емісії (Levin, 1993; Gawrońska, 1994; Milivojević, 2016). Предметом аналізу таких досліджень переважно були семантико-синтаксичні альтернативи, реалізовані в межах концепту ситуації «сприйняття». При цьому небезпідставним є твердження про те, що лексика емісії запаху може реалізувати власний дериваційний потенціал, виявляючи ознаки розширення концепту ситуації в ієрархії не лише внутрішніх (перцептивних), а й зовнішніх (ціннісних) систем людини (Sweetser, 1990; Ibarretxe-Antuñano, 1999). Вивчення дериваційного потенціалу лексики емісії запаху доцільно розробляти на матеріалі декількох мов, оскільки регулярні типи переходу від одного значення до іншого можуть виявлятися в багатьох (якщо не у всіх) мовах світу, попри їхню генетичну та типологічну відмінність (Wierzbicka, 1992).

Мета розвідки – характеризувати особливості семантичної деривації лексики емісії запаху в германських (англійська, німецька) та романських (французька) мовах та з'ясувати динаміку розвитку семантичної парадигми одоративних номінацій у мовах, що аналізуються.

Мета дослідження зумовлює необхідність розв'язання таких завдань:

– описати модель прототипної ситуації лексики емісії запаху обраних мов на основі наявних спільних семантичних компонентів;

– характеризувати механізми та стратегії семантичної деривації одоративних номінацій у досліджуваних мовах;

– простежити динаміку розвитку семантичної парадигми лексики емісії запаху в обраних мовах.

Матеріалом дослідження слугували дібрані методом суцільної вибірки 53 номінації (18 – в англійській мові, 17 – у німецькій мові та 18 – у французькій мові). Номінації дібрані з тлумачних словників англійської (CIDE; OED; RHWUD), німецької (DUDEN) та французької (GLLF; CNRTL) мов. Джерелом ілюстративного матеріалу також слугували корпуси текстів обраних мов (BNC; DWDS; CNRTL). Щодо критеріїв добору, то в праці використано багатозначні мовні одиниці, пряме (рідше похідне) номінативне значення яких характеризує ситуацію виділення запаху, ідентифікованого суб'єктом сприйняття.

Для аналізу стратегій семантичної деривації лексики емісії запаху скористаємося номінаціями, які належать до семіологічного підкласу дієслівних лексем, пор. англ. *to aroma, to emit, to musk, to reek, to smell, to stink* і т. ін.; нім. *ausdünsten, ausströmen, duften, riechen, stinken* і т. ін.; фр. *dégager, exhaler, odorier, puer, répandre, sentir* і т. ін. Названий підклас лексем виявляє властивість утворювати предикатно-актантні структури шляхом поєднання з певною кількістю залежних компонентів. Із цього погляду стратегії семантичної деривації дієслівних одоративних номінацій розглядатимуться як стратегії ситуативного типу, реалізовані в аспекті змін характеристик учасників ситуації – рольових (на основі зміни типу або складу учасників ситуації); прагматичних (на основі зміни комунікативного рангу учасників ситуації); таксономічних (на основі зміни категоріальної властивості учасників ситуації); референційних (на основі зміни денотативного статусу учасників ситуації); дейктичних (на основі зміни позиційної характеристики учасників ситуації).

Аналіз семантичної деривації дієслів емісії запаху передбачає два етапи: опис характеристики прототипної ситуації та її учасників; моделювання стратегій семантичної деривації одоративних номінацій у лексико-типологічному аспекті. Лексико-типологічний аспект орієнтований на виокремлення типів реалізації дериваційного потенціалу лексики емісії запаху в обраних мовах – типи семантичних переходів (ознаки розширення концепту ситуації в ієрархії внутрішніх та зовнішніх систем людини) та ситуативні типи (ознаки змін характеристик учасників вихідного концепту ситуації).

I. Характеристика прототипної ситуації (ситуація «виділення запахової властивості»)

1. Ситуація структурована за зразком концепту багатовимірного типу. Виокремлюємо внутрішній та зовнішній обсяги концепту ситуації.

1.1. Внутрішній обсяг концепту ситуації (обсяг інформації, яку кодує семантика слова – «фіксований концепт»). Ключовими конституентами внутрішнього обсягу є:

а) атрибутивний складник (характеристика запахової властивості), пор. англ. *fume* «to emit fumes» (OED); нім. *dunsten* «ausdunstend Geruch verbreiten» (DUDEN);

б) експресивний складник (характер вияву запахової властивості), пор. англ. *flame* «to emit a smell with violence like that of flame» (OED);

в) ціннісний складник (оцінна характеристика запахової властивості), пор. англ. *stink* «to emit a strong offensive smell» (OED); нім. *stinken* «übeln Geruch von sich geben» (DUDEN); фр. *puer* «exhaler une odeur nauséabonde, très désagréable» (CNRTL).

1.2. Зовнішній обсяг концепту ситуації (обсяг інформації, яку кодує семантика висловлювання – «змінний концепт»). Ключовими конституентами зовнішнього обсягу є:

а) ситуативний складник (невизначеність природи об'єкта емісії), пор. англ. *Something stank in the garden* (BNC);

б) фоновий складник (виокремлення запахової властивості на тлі іншої властивості), пор. нім. *Er stinkt nicht mehr nur ungewaschen, sondern auch nach Schnaps* (DWDS);

в) компаративний складник (порівняльна характеристика запахової властивості), пор. англ. *He smelt like a wet dog* (BNC);

- г) градуальний складник (ступінь вияву запахової властивості), пор. фр. *Tante Aline les retournait (les souliers) dans tous les sens, en les astiquant avec une crème qui sentait très fort* (CNRTL);
- г) локативний складник (місце вияву запахової властивості), пор. нім. *Er roch aus dem Mund* (DUDEN);
- д) асоціативний складник (стереотипна, символічна або квазісимволічна характеристика запахової властивості), пор. англ. *They all smelt of useful newness* (BNC).

II. Характеристика учасників ситуації

1. Ключовими учасниками ситуації є джерело емісії (X), об'єкт сприйняття (Y) та суб'єкт сприйняття (Z): *X виділяє запах (Y) vs. (Z) сприймає органами нюху (Y)*.

2. Актантам приписані семантичні ролі Емітера (джерело емісії), Стимулу (об'єкт сприйняття) та Спостерігача (суб'єкт сприйняття). Джерелом емісії може бути:

- а) людина, пор. нім. *Die Menschen stanken nach Schweiß und nach ungewaschenen Kleidern* (DWDS);
- б) рослина, пор. фр. *Ces fleurs sentent bon* (CNRTL);
- в) тварина, пор. англ. *I myself saw certainly not less than 70 crocodiles at one time, let alone smelling them, for they do swarm in places and stink always* (OED);
- г) артефакт, пор. нім. *Der Haarlack stank gewaltig* (DWDS);
- г) місце, пор. англ. *The High Street stunk of oil* (OED); фр. *La Ville Lumière pue. Dès la rue de Varenne, je suis enveloppé d'une écœurante odeur de pétrole qui empoisonne mes promenades* (CNRTL).

Об'єктом сприйняття є запахова властивість, концептуалізована за ознакою певної оцінної або емоційної характеристики, пор. нім. *etwas riecht unangenehm, streng, scharf, stark* (DUDEN). Подекуди (в контексті локативних конструкцій), Стимул може осмислюється як неспецифікований об'єкт (unspecified object) сприйняття (Levin, 1993: 33). Такий об'єкт кваліфікується за ознакою фіксованої оцінної характеристики, пор. англ. *It smells in here* (smells = 'has an unpleasant smell') (OED). Спостерігачем є людина, здатна сприймати та розрізняти запахи органом нюху. У прототипній ситуації учасник Спостерігач не має вираження на синтаксичному рівні. Як учасник ситуації «виділення запаху» Спостерігач може також реалізувати смислові ролі суб'єкта оцінки або суб'єкта емоцій, пор. англ. *It smelt terrible (beautifully, fresh, warm...)* (BNC); нім. *Hier riecht es muffig, versengt, wie angebrannt* (DWDS); фр. *Ça sent mauvais* (CNRTL).

3. У прототипній ситуації «тематизовано» учасника Емітер, учасник Стимул має статус інкорпорованого актанта, учасника Спостерігач виведено у ранг «за кадр», пор. англ. *The flower smells good* = 'the flower (X) has a specified smell (Y) and it is perceived by someone (Z)'. Така ситуація є прототипною у тому сенсі, що виявляє ознаки «органічного» стану справ. З цієї позиції ситуація *The flower smells of paint* кваліфікується як похідна, оскільки виявляє ознаки «неорганічного» (набутого) стану справ (самі по собі квіти не виділяють запаху фарби).

4. Вибір синтаксичних позицій (комунікативних рангів) учасників регламентується критерієм зміни логічних акцентів у межах протиставлення асертивного та пресупозитивного компонентів значення. Зокрема, виведення Спостерігача у ранг «за кадром» можна пояснити тим, що пресупозиція 'Z сприймає якийсь запах' характеризує суб'єкта сприйняття як ідентифікатора запаху взагалі (орган нюху покликааний ідентифікувати запахи будь-якої якості). Натомість, асертивний компонент 'X виділяє якийсь запах' сигналізує про стан виділення певної (специфічної) запахової властивості, пор. англ. *flower* «the part of a plant which is often brightly coloured with a pleasant smell» (CIDE). Закономірно, що заперечення асертивного компонента характеризуватиме такий стан справ як ситуацію «невиділення (специфічної) запахової властивості» і, як результат, неспроможності ідентифікації такої властивості суб'єктом сприйняття, пор. нім. *Tulpen riechen nicht* ⊃ 'einen bestimmten Geruch nicht verbreiten' (DUDEN). Варто відзначити, що для ситуації «збій у функціонуванні ольфакторних систем суб'єкта сприйняття (закладений ніс, втрата нюху)», характерним є використання конструкцій із дієсловами «інертного сприйняття» (verbs of inert perception) (Leech, 2004: 25), пор. англ. *Surprisingly, many people have a specific anosmia to the pheromone (they cannot smell it) even though their sense of smell in other respects may be normal* (BNC).

У досліджуваних мовах концепт прототипної ситуації може розширюватися до меж семантики предикатів:

- а) вияву набутої властивості, пор. англ. *My hands smell of fish* (RHWUD); нім. *Das Haus stinkt nach Unrat* (DUDEN); фр. *Je suis descendu, plié en deux, dans notre gîte, petite cave basse, sentant le moisi et l'humidité* (CNRTL);
- б) вияв супутньої властивості, пор. англ. *The sheets smelt of Croisset – that place which I did not yet know would be forbidden to me* (BNC); нім. *«Es riecht nach Gennf», sagte Qwert* (DWDS); фр. *Par un jour frais qui déjà sentait l'automne, Zénon se rendit à pied à cette tissuterie d'Oudenove* (GLLF);
- в) вияву набутої ознаки, пор. англ. *This passage smells of plagiarism* (BNC); нім. *Er stinkt vor Faulheit!* (DUDEN); фр. *Il pue l'arriviste, le petit-bourgeois* (GLLF).

А. Значення «вияв набутої властивості» характеризує ситуацію за ознакою зміни складу (зменшення / збільшення) або статусу (перерозподіл смислових ролей) учасників ситуації. На рівні концепту ситуації семантичний перехід засвідчує зміщення на суміжний компонент у межах того ж концепту.

Прототипна ситуація може поповнюватися учасником із семантичною роллю Фонової стимулу (фонової об'єкт сприйняття). Такий учасник кваліфікується як партиципant «неорганічного» стану – стану набутого в результаті певних процесів або дій (див. вище). Фоновим об'єктом сприйняття є запахова властивість, асоціативно співвіднесена з певною предметною характеристикою, пор. англ. *stink of garlic, sweat, oil, fish* (BNC); нім. *riechen nach Alkohol, Schnee, Gas, Knoblauch* (DUDEN); фр. *sentir l'ail, le jasmin, le poisson, la rose* (CNRTL).

Предметну характеристику кваліфікуємо як ситуативну властивість, яку суб'єкт сприйняття виявляє в аспекті актуальної перцепції, пор. англ. *Her hair smelt of old books and ink, a unique scent that revealed her love for literature and writing* (BNC). Семантичне розширення в цьому випадку реалізує стратегію зміни референційного статусу суб'єкта сприйняття, що передбачає перерозподіл смислових ролей у межах макроролі Спостерігача – суб'єкт сприйняття набуває статусу суб'єкта ідентифікації (саме по собі волосся не виділяє запаху старих книжок та чорнил, натомість суб'єкт сприйняття приписує

йому таку властивість). Спостерігач характеризує ситуацію як синхронний вияв двох станів справ – сприйняття запахової властивості та ідентифікація предмета, який виділяє таку властивість.

Похідною також вважаємо ситуацію, пов'язану з виведенням учасника Емітер у ранг «за кадром». Засобами вираження такого типу ситуації слугують локативні конструкції, пор. англ. *It smells of something in there* (BNC). Ситуацію кваліфікуємо як стан справ із неперсоналізованим джерелом емісії (суб'єкт відчуває запах, але не може визначити, хто або що виділяє цей запах), пор. нім. *Wonach riecht es hier eigentlich?* (DUDEN). Закономірно, що суб'єкт сприйняття осмислює такий стан справ у термінах локалізованого (замкненого) простору (запах має тенденцію розповсюджуватися, і, що основне, зберігати свою властивість у межах закритого, подекуди непротвірюваного, приміщення). Ситуацію з неперсоналізованим джерелом слід відрізнити від ситуації, в якій джерело емісії неконкретизоване, пор. англ. *It smelt strange in here but I weren't sure if it was my fish paste sandwich or not!* (BNC). Суб'єкт сприйняття локалізує джерело емісії, однак не спроможний точно визначити його природу. У випадку, якщо суб'єкт сприйняття локалізує джерело емісії за ознакою певних характерних атрибутів, маємо справу з неспецифікованим джерелом емісії, пор. нім. *Es roch betäubend nach Schminke, Parfüm und Frau* (DUDEN).

Локалізація джерела емісії (введення у фокус уваги учасника Емітер) створює передумову для ідентифікації, конкретизації фонового об'єкта сприйняття. В обраних мовах такий стан справ реалізовано засобами особових конструкцій, пор. англ. *He stank of paint-stripper* (BNC); нім. *Er roch penetrant nach Bier* (DWDS); фр. *Elle puait le whisky* (CNRTL).

Б. Значення «вияв супутньої властивості» представляє ситуацію як результат семантичного переходу на суміжний концепт ситуації. Спостерігачем такий перехід осмислюється як послідовний вияв двох станів справ – ідентифікації запаху та його асоціативного співвіднесення з певним фоновим станом справ. Цільову ситуацію вивершує зміна пізнавальної позиції (*cognitive stance*) суб'єкта спостереження (Segal, 1995: 15): учасник «об'єкт сприйняття» осмислюється безвідносно до учасника «джерело емісії», пор. англ. *Their clothes smelt of the graveyard* (BNC); фр. *Un petit vent sec les saisit. Un de ces vents froids d'été, qui sentent déjà l'automne* (CNRTL). На рівні концепту ситуації такі вияви засвідчують співвіднесеність ознаки запахової властивості з певним індивідуалізованим, пор. англ. *The very smell of you nauseates me; you stink of death* (BNC), або стереотипізованим смислом, пор. англ. *Her breath smelt of damp hay, hay that had been stored too long* (BNC).

Типологія «фонових станів справ» охоплює таксономічні класи:

- а) час (період), пор. англ. *The room smelt of yesterday* (BNC); *He smels April and May* (OED); нім. *Es roch nach ägäischen Sommernächten* (DWDS); фр. *Il y avait du vrai soleil, et tout sentait le printemps* (CNRTL);
- б) простір (місце), пор. англ. *He smells of conference rooms and courtrooms*; фр. *sentir la cuisine* (CNRTL);
- в) подія, пор. нім. *Es roch nach Gefahr* (DUDEN);
- г) якість (характеристика), пор. англ. *The buttons on her denim jacket were cold. She smelt of speed* (BNC).

В. Значення «вияв набутої ознаки» характеризує ситуацію в аспекті зміни категоріальної ознаки учасників ситуації (категоріальні дериваційні відношення). Похідність реалізується на основі категоріального зсуву – певна фізична ознака або ситуація вихідного значення використовується як модель абстрактної властивості або ситуації та застосовується до референта з принципово іншими властивостями.

Категоріальний зсув засвідчує зміну таксономічних характеристик ключових учасників ситуації – учасники набувають статусу соціальних партиципantів, позаяк характеризують ситуацію за ознакою духовно-практичної діяльності людини: об'єкт спостереження (соціальне джерело емісії), фоновий об'єкт спостереження (соціальний об'єкт сприйняття), суб'єкт спостереження (соціальний суб'єкт сприйняття). Соціальний статус учасника «об'єкт спостереження» визначають таксономічні класи:

- а) ОСОБА, пор. нім. *Die Herren, die hinter diesen bescheidenen Kulissen wohnten, rochen nach Gold und nach Macht* (DWDS); фр. *Un écrivain qui pue la prétention* (GLLF);
 - б) АРТЕФАКТ, пор. англ. *Their progeny were all lovingly adopted and transformed along with a truckload of DB's own tunes that smelt of sex and lies in Baton Rouge* (BNC);
 - в) ДІЯЛЬНІСТЬ (ЗАНЯТТЯ), пор. нім. *Die Arbeit stinkt mir* (DUDEN);
 - г) ДІЯ, пор. англ. *Proposals smelling of confiscation* (OED);
 - р) ПОДІЯ, пор. фр. *Tuer un cerf, un sanglier, un lièvre, un pigeon, était exploit de gentilhomme. Mais tuer un taurillon sentait le boucher* (GLLF);
 - д) ПОВЕДІНКА, пор. фр. *Pierre prit une voix grave et qui sentait un peu son comédien* (GLLF).
- Таксономія учасника «фоновий об'єкт спостереження» охоплює класи:
- а) ВЧИНОК, пор. англ. *Although the affair stinks of a set-up, the government has been able to manipulate the publicity to deflect some of the heat from the Bofors affair* (BNC);
 - б) ВЛАСТИВІСТЬ, пор. фр. *Son visage respirait une certaine audace, un je ne sais quoi de belliqueux qui sentait bien plus le gentilhomme que le dévot* (CNRTL);
 - в) СТАН, пор. англ. *The whole place reeked of desolation and neglect* (USJP),
 - г) ПОДІЯ, пор. нім. *Es riecht nach Sieg* (DWDS).

Закономірною в цьому випадку є зміна статусу макроролі Спостерігача – учасник набуває ознак суб'єкта інтерпретації, роль якого зводиться до тлумачення (розкриття змісту) певного стану справ, пор. англ. *I think this place is more suited for that than any island. He stared at Corbett. I don't like it, Master. It stinks of death!* (BNC). Фонові об'єкти спостереження в таких ситуаціях виконують роль соціо-культурних стимулів, функція яких зводиться до ініціації певної ціннісної реакції з боку Спостерігача.

Типологія «соціо-культурних стимулів» охоплює об'єкти:

- а) соціальних дій (вчинків), пор. англ. *The Sun's assistant editor, Chris Davis, said the recommendations reeked of hypocrisy with MPs trying to look after themselves* (BNC); нім. *Das stinkt nach Verrat* (DWDS);
- б) соціальних конфліктів, пор. нім. *Es riecht nach Bürgerkrieg* (DWDS);

- в) соціальних практик, пор. нім. *Es riecht nach Freispruch* (DUDEN);
 г) соціальних груп (класів), пор. англ. *He complained that my titles were vague and pretentious, and smelt of the bluestocking* (BNC);
 г) соціальних інституцій, пор. нім. *Es riecht nach Mädchen-Institut* (DWDS);
 д) соціальних стосунків (взаємин), пор. англ. *There they were sitting next to each other on the sofa. Something reeked of intimacies exchanged* (BNC);
 е) соціальної оцінки, пор. англ. *His grossly sententious remarks and stale vocabulary that reeked of hack journalism were unbearable* (BNC); фр. *Démétrius voulait éblouir ses hôtes son luxe barbare, ses chasses héroïques sentent fort son parvenu* (CNRTL).

Названі об'єкти визначають зміст стратегій семантичного розвитку концепту цільової ситуації.

Визначальними для ситуації «вияв набутої ознаки» є емотивна та етична стратегії та їх дотичні реалізації.

Емотивна стратегія засвідчує оцінку емоційного ставлення Спостерігача до об'єкта спостереження, пор. нім. *Er roch nach Streß und nach einem Hauch von Duschgel* (DWDS). Як джерело емісії об'єкт спостереження «зумовлює» певне оцінно-емотивне ставлення з боку Спостерігача, з огляду на ті ситуативні (супутні) ознаки, які викликають відповідну емоцію у суб'єкта спостереження, пор. нім. *Die Atemwelle, die ihn umkeuchte, stank nach Haß und schlecht verdaulichem Hammelfett* (DWDS). Дотичною до емотивної є афективна стратегія, яка орієнтована на оцінку ступеня емоційного ставлення Спостерігача. Демонструючи ступінь зацікавленості суб'єкта спостереження, такі ситуації виявляють особливі референційні властивості – одиничність об'єкта оцінки, пор. нім. *Es roch nach Angst!* (DWDS).

Етична стратегія характеризує ситуацію за ознакою 'мовець схвалює / не схвалює певний стан речей'. Ситуація етичної оцінки може бути реалізована через компонент, який засвідчує тенденційний характер інтерпретації дій об'єкта спостереження. У межах уявної шкали «прескриптивність» характеристику такого учасника можна співвіднести з точкою, що фіксує той мінімум обов'язкових ознак, які створюють передумову оцінного ставлення до об'єкта. За таких обставин оцінка носить мінімально прескриптивний характер, оскільки характеристики об'єкта, що підлягають оцінюванню, лише задають напрям судження в межах екстремумів «добре – погано», пор. англ. *Most modern writings smell of the age* (OED); нім. *Etwas im Menschen stank nach Aberglauben* (DUDEN); фр. *Nos fautes puent et d'une façon différente, selon leur genre* (CNRTL). Для Спостерігача така оцінка часто виявляє характер не достатньо сформованого (неостаточного) судження, позаяк ґрунтується на інтуїтивному (подекуди хибному) враженні, пор. нім. *Diese Art Glück riecht nicht gut, wie mir scheint* (= einen (falschen) Eindruck haben) (DUDEN). Медіальна точка шкали засвідчує зумовлений (такий, що виникає за певних умов) характер інтерпретації дій об'єкта спостереження. Для Спостерігача така ситуація набуває ознак ситуативного стану справ, реалізацію якого визначають дві стратегії – ремінісцентна та апроксимативна. Названі стратегії орієнтовані на відповідний часовий (ретроспективний або проспективний) складник концепту ситуації. Ремінісцентна стратегія характеризує ситуацію ретроспективно, позаяк у фокусі уваги образ події з минулого досвіду, пор. англ. *What was that ancient ship she dragged us round? Gut-rottingly boring. Mum said it 'smelt of history' and it did* (BNC); нім. *Die deutschen Soldaten stanken nach vielen Straßen, nach Schlaf in Kleidern, nach Siegen und nach Niederlagen, nach Furcht, nach Überanstrengung, Überdruß und Tod, sie stanken nach dem Wort Unrecht und nach dem Wort Vergeblich* (DWDS). Для апроксимативної стратегії визначальною є проспективна орієнтація, в межах якої ситуація осмислюється за ознакою 'наближення до вияву певного стану справ'. Спостерігач схвально оцінює ситуацію, якщо її вияв збігається з наміром (здумом) її реалізації, пор. англ. *This plan smells of success; I can almost taste the victory we're about to achieve* (GPT), і навпаки – несхвально, якщо її розвиток зумовлений чинником зовнішнього впливу, пор. англ. *Some seem to hint afar off at something which smells of Agrarian law; Proposals smelling of confiscation* (OED). Точка максимуму на ціннісній шкалі засвідчує абсолютний (безвідносний) характер оцінки дій об'єкта спостереження. Такого типу дії кваліфікуються як постійна характеристика об'єкта, що визначає ціннісний статус об'єкта в обсязі заданого екстремуму – негативного, пор. англ. *That book stinks* (= 'is disgustingly inferior') (RHWUD), або позитивного, пор. англ. *Any fanatical guitar collector or dealer would find a fair few things to pick holes in (the excessive buckle-scratching on the back, the missing selector-switch surround, a semi-collapsed bridge causing severe buzzing on the middle strings, the advanced state of decay of the stop tailpiece, an unoriginal jack-plate and a number of modern screws) but despite its flaws the whole guitar still just reeks of class and character* (BNC); фр. *Si maladroites soient-elles [des peintures], le charme de leurs formules c'est d'être spontanées, variées, sincères, de sentir bon la vie* (CNRTL).

Семантична деривація дієслів емісії запаху в англійській, німецькій та французькій мовах виявляє ознаки похідності ситуативного типу, що передбачає розширення в аспекті змін характеристик учасників вихідного концепту ситуації. Динаміка розвитку семантичної парадигми названого класу лексики засвідчує регулярний характер таких змін, виявляючи розширення вихідного концепту ситуації до меж семантики предикатів вияву набутої властивості (на основі зміни складу або статусу учасників ситуації), вияву супутньої властивості (на основі зміни позиційної характеристики учасника ситуації) та вияву набутої ознаки (на основі зміни категоріальної ознаки учасника ситуації).

Аналіз динаміки розвитку семантичної парадигми дієслівних емітивів показав, що обсяг розширення вихідного концепту ситуації у зіставлених мовах не є однаковим. Розбіжності відзначено на рівні семантико-синтаксичних альтернатив та таксономічних класів учасників ситуації.

Відтворення специфіки національно-мовної картини світу визначає доцільність подальших досліджень дієслів емісії запаху у порівняльно-історичному та типологічному аспектах.

Література:

1. BNC: The British National Corpus. URL: <http://www.natcorp.ox.ac.uk> (дата звернення: 02.03.2024).
2. CIDE: Cambridge International Dictionary of English (ed. by P. Procter). Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
3. CNRTL: Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales. URL: <http://www.cnrtl.fr> (дата звернення: 02.03.2024).
4. DUDEN: Das große Wörterbuch der deutschen Sprache. CD-ROM Ausgabe © DIGITAL, Joanneum Research, Graz, Bibliographisches Institut GmbH, 1993–2011. Duden-Bibliothek. Vers. 5.1.3.0 (Build 3.1.2011).
5. DWDS: Das Wortauskunftssystem zur deutschen Sprache in Geschichte und Gegenwart. URL: <https://www.dwds.de/> (дата звернення: 02.03.2024).

6. Gawrońska B. Entailment in logic and in the lexicon. *Current issues in mathematical linguistics*. Ed. by C. Martín-Vide. Amsterdam: Elsevier Science B.V., 1994. P. 239-248.
7. GLLF: Grand Larousse de la langue française (ed. by L. Guilbert, R. Lagane, G. Niobey). Paris: Larousse, 1989.
8. GPT: ChatGPT 4. URL: <https://chat.openai.com> (дата звернення: 02.03.2024).
9. Ibarretxe-Antuñano I. Metaphorical mappings in the sense of smell. *Metaphor in Cognitive Linguistics*. Ed. by R.W. Jr. Gibbs, G. J. Steen. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 1999. P. 29-45.
10. Jackendoff R. S. Semantics and cognition. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1986. 297 p.
11. Leech G. Meaning and the English verb. London: Longman; Pearson Education, 2004. 152 p.
12. Levin B. English verb classes and alternations. A preliminary investigation. Chicago: University of Chicago Press, 1993. 366 p.
13. Milivojević N. Revisiting verbs of emission: An update on some relevant theoretical accounts of lexical specification and argument structure of emission verbs. *Logos et Littera: Journal of Interdisciplinary Approach to Text*. 2016. Vol. 1(3). P. 25-44.
14. OED: Oxford English Dictionary: Second Edition on CD-ROM. Oxford: Oxford University Press, 2009. Vers. 4.0.
15. RHWUD: Random House Webster's Unabridged Dictionary. Electronic dictionary of American English. Seattle, WA: Random House, Inc.; Multimedia 2000, Inc. Vers. 3.0.
16. Rothmayr A. The structure of stative verbs. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2009. 216 p.
17. Segal E.M. Narrative comprehension and the role of deictic shift theory. *Deixis in narrative. A cognitive science perspective*. Ed. by J.F. Duchan, G.A. Bruder, L.E. Hewitt. New York; London: Routledge. Taylor and Francis Group, 1995. P. 3-17.
18. Sweetser E.E. From etymology to pragmatics: Metaphorical and cultural aspects of semantic structure. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 174 p.
19. Wierzbicka A. Semantics, culture, and cognition: Universal human concepts in culture-specific configurations. Oxford; New York: Oxford University Press, 1992. 496 p.